

Jadwiga Uchyła-Zroski

ROLA WARTOŚCI OSOBOWYCH W KSZTAŁCENIU GŁOSU ŚPIEWANEGO

WPROWADZENIE

Badania systemu wartości mają liczne aspekty teoretyczne i mogą służyć rozmaitym celom praktycznym. Zdaniem Janusza Homplewicza:

Wartością jest wszystko to, co dla człowieka przedstawia się jako cenne, w co chce angażować swe wysiłki i wolę. To dążenie ku wartościom kształtuje człowieka, jest też w stanie przesądzić o jego wewnętrznym rozwoju, o jego przeżyciach, działaniach i całej postawie życiowej¹.

Autor w przytoczonym fragmencie tekstu podkreśla znaczenie wartości w życiu każdego człowieka.

Wartości w edukacji muzycznej również odgrywają wiele istotnych ról. Muzyka z tej racji, że jest sztuką, posiada swój udział w tworzeniu wartości artystycznych, estetycznych oraz osobowych. Wartości te biorą udział w kształtowaniu potencjału osobowego człowieka. Do najważniejszych ról wartości w rozwoju osobowym człowieka można zaliczyć rozwijanie intelektu, sfery emocjonalnej, cech charakteru. Wpływają też na lepsze postrzeganie i rozumienie świata przez człowieka, na sposoby komunikacji międzyludzkich, współuczestniczą w tworzeniu się form relacji, uczą zdobywania wyznaczonych celów, korzystnie oddziałują na umiejętność podejmowania decyzji o samym sobie².

W kontekście wartości osobowych w treściach niniejszego tekstu postaram się zaprezentować pomiar możliwości głosowych dzieci klas wczesnoszkol-

¹ J. Homplewicz, *Etyka pedagogiczna*, Rzeszów 1996, s. 142.

² K. Denek, *Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej*, Toruń 1999, s. 33.

nych oraz wyniki badań w zakresie preferowanych wartości osobowych studentów edukacji muzycznej.

WARTOŚCI JAKO KATEGORIA EDUKACJI

Wielu współczesnych badaczy wskazuje na znaczącą rolę i obecność wartości w procesie wychowania człowieka. Oto wybrane stanowiska badaczy.

Krystyna Chałas dostrzega w wartościach siły sprawcze. Przypisuje im udział w kreowaniu wszelkich funkcji działaniowych człowieka: funkcji celowościowej, treściowej, sytuacyjnej, informacyjnej, integracyjnej, determinującej³. Można postawić pytanie: czy w przypadku nauczania muzyki zaproponowany przez Krystynę Chałas podział funkcji wartości ma swoje aktualne odniesienia?

Obecność wartości dostrzec można w następujących, wydzielonych według funkcji, działaniach muzycznych ucznia:

- **funkcja celowościowa:** podejmowanie czynności muzycznych w określonym celu (np. percepcja muzyki, odtwarzanie uprzednio poznanej muzyki, gra na instrumencie, czynności podczas działań ruchowych, w procesach tworzenia muzyki),
- **funkcja treściowa:** wybór materiału muzycznego według przyjętej selekcji treści muzycznych i pozamuzycznych,
- **funkcja sytuacyjna:** podejmowanie działań muzycznych w danym momencie, np. wspólny śpiew, indywidualne lub zbiorowe działania instrumentalne, wykonawcze muzyki, słuchanie muzyki (percepcja jej treści),
- **funkcja informacyjna:** nabywanie nowej wiedzy o muzyce stanowiącej podstawę do działań praktycznych lub odwrotnie – wyjaśnienie działań praktycznych wiedzą teoretyczną,
- **funkcja integracyjna:** muzyka może scalać treści różnych dziedzin, dyscyplin naukowych, integrować wszelkie działania odtwórcze czy twórcze w zakresie treści, formy, aparatu wykonawczego, czasu trwania, sposobu prezentacji itp.,
- **funkcja determinująca:** tworzenie świadomego dystansu do nabywanej wiedzy, krytycznego oglądu cudzych i własnych wytworów, stosunek do odtwarzanych lub tworzonych treści muzycznych⁴.

³ K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom: elementy teorii i praktyki*, t.1: *Godność, wolność, odpowiedzialność, tolerancja*, Kielce, 2003 s. 56.

⁴ Zob. *ibidem*, s. 56–59.

Oprócz omówionych powyżej sześciu funkcji wartości w zakresie działań artystycznych człowieka występują jeszcze: **funkcja interpersonalna** oraz **funkcja intrapersonalna**. Pierwsza kieruje działania muzyka wykonawcy, kompozytora, nadawcy komunikatu muzycznego w stronę odbiorcy treści muzycznych. To słuchacz odbiorca muzyki z własnej woli uczy się jej rozumienia, poznaje język znaczeń muzycznych i pozamuzycznych prowadzących do jej przeżywania i percypowania. Natomiast funkcja intrapersonalna ukierunkowuje muzyka na jego wewnętrzne odczucia i procesy powstałe podczas działań twórczych lub odtwórczych muzyki⁵.

Tadeusz Kocowski wskazuje, iż szczególne miejsce w edukacji szkolnej zajmują **wartości uniwersalne**, którym przypisuje następujące funkcje:

- **integrującą** – wartości integrują motywacje w kierunku różnorodnej aktywności, porządkują działania zmierzające do coraz doskonalszych wykonań i zachowań, w tym do aktywności artystycznej, aktywizują do realizacji różnorodnych form muzycznych, percepcyjnych, odtwórczych i twórczych, które również są wartościami estetycznymi, artystycznymi, integrują różne funkcje organizmu w celu określonych działań,
- **wartościującą** – wartości są kryterium ocen i orientacji; porządkują działania i zachowania według wskazań korzyści, szczęścia, piękna, prawdy, dobra,
- **rozstrzygającą** – wartości mają moc *metadecyzyjną*, pozwalają nabywać umiejętności decydowania o własnej osobie, swej przyszłości, losie, wyborze drogi życiowej, udowadniania własnych racji i mądrego rozwiązywania napotkanych problemów,
- **socjalizacyjną** – pełnią funkcję socjalizacji, przez którą jednostka zostaje włączona w daną społeczność, grupę muzyczną, w zespół kolegów i koleżanek; do tej grupy zaliczane są wartości: etyczne, moralne, społeczne⁶.

KATEGORIALNY CHARAKTER WARTOŚCI MUZYCZNYCH

Uwzględniając wiodącą tematykę pedagogiczno-muzyczną niniejszego artykułu, należy przywołać poglądy Andrzeja Pytlaka na temat wartości w muzyce. Wyodrębnił on trzy podstawowe kategorie wartości i przyporządkował im określone funkcje edukacyjne.

⁵ Zob. A. Pytlak, *Podstawy wychowania muzycznego*, Warszawa 1977, s. 49.

⁶ T. Kocowski, *Szkice z teorii twórczości i motywacji*, Kraków 1991, s. 97.

- **Wartości inherentne** – stanowią wartość same w sobie i są ważne ze względu na treści przedmiotu nauczania oraz zakres materiału dydaktycznego muzyki. Umożliwiają one uczącym się przyswojenie dorobku kulturowego muzyki jako dziedziny sztuki. Obecność wartości inherentnych w edukacji muzycznej sprawia, że uczący się poznaje problematykę ludzkich dziejów i spraw, rozszerza horyzonty kultury osobistej, pogłębia i pomnaża kontakty ze światem, który go otacza i w którym żyje. Uważa, że wiedza naukowa i kultura muzyczna umożliwiają człowiekowi kontakty z innymi ludźmi.
- **Wartości formalne** – są ogólnie ważne dla istnienia i rozwoju kultury muzycznej (cywilizacji) danego społeczeństwa. Wartości te stopniowo wspomagają rozwój sztuki muzycznej, a także dziedzin nauki i techniki, w których muzyka ma swój ważny udział. Do tej grupy wartości zalicza się całość dorobku kultury muzycznej na stałe wpisany do skarbcza nauki i sztuki.
- **Wartości instrumentalne** – służą tworzeniu i konstytuowaniu się innych wartości, głównie tych, które są potrzebne do rozwoju muzycznego i osobowego człowieka. Do najważniejszych składowych wartości osobowych biorących udział w działaniach muzycznych człowieka zaliczamy: sferę intelektualną, sferę emocjonalną, sferę charakterologiczną. Sfery te tworzą podwaliny do wszelkich rodzajów aktywności artystycznych człowieka, takich jak: aktywności percepcyjne, odtwórcze, twórcze. Ten aktywizujący i ogólnorozwojowy wpływ muzyki na różne funkcje organizmu jest szczególnie ważny w okresie rozwoju osobowego młodego człowieka, jakim jest dziecko. Wartości instrumentalne są również obecne w kolejnych etapach życia człowieka. Muzyka poprzez treści artystyczne i estetyczne staje się źródłem przeżyć estetycznych i bogatych odczuć wrażliwości. Wartości instrumentalne są źródłem wielu satysfakcji ułatwiających poznanie siebie i innych, kształtują motywacje do wyznaczonych celów, kształtują działania samokontroli, wyrabiają myślenie, pamięć, wyobraźnię i wrażliwość na elementy muzyki, uczą koncentracji na określonych jej cechach⁷.

Myślenie o wartościach w muzyce prezentowane przez A. Pytlaka w wielu zakresach jest aktualne. Jego klasyfikacja wartości dotyczy w głównej mierze osoby uczącej się, czyli ucznia. Nie obejmuje działań nauczyciela, lecz głównie

⁷ A. Pytlak, *Podstawy wychowania...*, s. 55.

koncentruje się na czynnościach ucznia. Ponadto nie uwzględnia ważnej roli osoby nauczyciela w kreowaniu i tworzeniu sytuacji aksjologicznych w procesach dydaktycznych edukacji muzycznej. Pytlak nie podejmuje zagadnień roli wartości w procesach ich introcepcji, interioryzacji treści muzycznych i ogólnych. Zaletą wartości muzycznych jest, iż splatają się wzajemnie z innymi wartościami, tworząc *korelaty treściowe i działania* ucznia ukierunkowywane przez nauczyciela. Wartości muzyczne sukcesywnie wprowadzane w procesy edukacyjne budują relacje zależności, kształtują stosunek osoby do określonych wartości, wyrabiają rozumienie ich znaczenia, tworzą osobistą hierarchię wartości. Rozumienie i uznawanie wartości artystycznych i estetycznych są fundamentem do powstawania zdolności muzycznych i aktywnej postawy wobec działań muzycznych. Poziom zdolności muzycznych jest częścią uzdolnień muzycznych. Uzdolnienia muzyczne i ogólne są składowymi osobowych cech człowieka.

Celem edukacji szkolnej jest troska o rozwój wielostronny ucznia i nieustanne wzbogacanie jego osobowości. Jak mówi K. Żuchelkowska: „aby cel ten był w pełni zrealizowany, należy duży nacisk położyć na wyzwianie wielostronnej aktywności dzieci i młodzieży, przez którą rozumie się wszelkie właściwości indywidualne jednostki”⁸. Dzięki własnej aktywności i podejmowaniu różnych działań uczniowie wzbogacają i doskonalą siebie, rozwijają inteligencje wielorakie i zainteresowania poznawcze, a także poznają i modyfikują rzeczywistość własnego środowiska społeczno-kulturowego.

CECHY WARTOŚCI OSOBOWYCH I ICH KIEROWNICZA FUNKCJA W ROZWOJU MUZYCZNYM

Na podstawie wybranej literatury przedmiotu odwołam się do rozumienia wartości osobowych przez niektórych badaczy tej problematyki.

Roman Ingarden do wartości osobowych zalicza: inteligencję, zdolność (zdolności), siłę wewnętrzną, wolność, wytrwałość, szczęście⁹. Należy zauważyć, że wszystkie wymienione przez Ingardena wartości osobowe mają związek z aktywnością muzyczną człowieka. Wiele z nich odgrywa pierwszoplanową

⁸ K. Żuchelkowska, *Wartości dzieci kończących edukację przedszkolną*, Bydgoszcz 2012, s. 52.

⁹ R. Ingarden, *O wartościach artystycznych i estetycznych*, [w:] M. Gołaszewska, *Istota i istnienie wartości. Studium o wartościach estetycznych na tle sytuacji aksjologicznej*, Warszawa 1990, s. 118.

rolę, wspomagając funkcje psychiczne i muzyczne ucznia, decydując o poziomie uzdolnień ogólnych i uzdolnień muzycznych.

Wartościami osobowymi według Marii Gołaszewskiej nazywamy to, co służy pożytkowi indywidualnemu w sferze intelektualnej, emocjonalnej, charakterologicznej¹⁰. Widzimy, że wartości osobowe mają budowę strukturalną i służą one pożytkowi indywidualnemu jednostki. Ich strukturę stanowią trzy podstawowe elementy: sfera intelektualna, sfera emocjonalna oraz sfera charakterologiczna. Każda z nich w funkcjonowaniu osoby ludzkiej odgrywa ważną rolę. Chcąc bliżej określić znaczenie wartości osobowych dla rozwoju dziecka, trzeba choć w pewnym zarysie przybliżyć ich rozumienie, pełnione przez nie funkcje i ich zadania w edukacji szkolnej i codziennym życiu ucznia.

Wartości osobowe i ich pomiar w teoretycznej literaturze przedmiotu zajmują niewiele miejsca. Złożoność ich istoty sprawia, że muszą być rozpatrywane w zakresie różnych podejść metodologicznych, teoretycznych, działaniowych, warsztatowo-praktycznych.

Wartości osobowe wskazują na indywidualne cechy jednostki ludzkiej. Tworzą je trzy sfery: sfera intelektualna, emocjonalna i charakterologiczna.

Sfera charakterologiczna względem sfery intelektualnej i emocjonalnej bywa traktowana oddzielnie, gdyż postrzegana jest głównie w aspekcie wychowawczym. Najczęściej określa ona cechy charakteru wskazujące na stosunek osoby do muzyki i działań muzycznych, np. pracowity, systematyczny, dokładny, sumienny, obowiązkowy, empatyczny, koleżeński, wzorowy, zdyscyplinowany, odporny na stres, uważny, pewny siebie, ambitny, cierpliwy, miły. Bywają też cechy charakterologiczne o znaczeniu ujemnym: arogancki, nonszalancki, niezdyscyplinowany, niesystematyczny, zarozumiały, pyszny, wyniosły, roztrzepany. Czasem wartości te mogą określać cechy charakteru o znaczeniu neutralnym: przeciętny, niepozorny, średni, obojętny.

Przykładem badań pomiaru potencjału intelektualnego ucznia i specyficznych predyspozycji są testy zdolności muzycznych dla różnych grup wiekowych młodzieży szkolnej, jako miary określającej wyznaczony potencjał zdolności. W literaturze muzycznej najczęściej przywoływane są badania z zakresu pomiaru uzdolnień ogólnych oraz specjalistycznych.

Nasuwa się szereg pytań o ich charakterystykę i znaczenie w kształtowaniu się wartości osobowych, ich specyfikę, pełnione funkcje w organizmie, wpływ na introcepcję wartości osobowych i dalsze życie człowieka w różnych okresach.

¹⁰ M. Gołaszewska, *Istota i istnienie wartości...*, s. 128.

Myślenie o wartościach osobowych należy kierować również w stronę ich ważności w funkcjonowaniu dziecka w środowiskach jego życia, tj. w domu rodzinnym, szkole, środowisku rówieśniczym, pozaszkolnym.

Rodzi się wiele pytań i wątpliwości w zakresie precyzyjnego określenia ich funkcji, zadań i celów, jakim służą. Złożoność ich istoty sprawia, że muszą być rozpatrywane w różnych podejściach metodologicznych, teoretycznych, działaniowych, warsztatowo-praktycznych, ale zawsze należy je traktować jako indywidualne cechy jednostki ludzkiej.

Pytań o wartości osobowe jest wiele. Wśród nich znajdują się następujące:

1. Co należy rozumieć przez wartości osobowe oraz jakie podstawowe pojęcia je określają?
2. Jakie role odgrywają w funkcjonowaniu osobowości ludzkiej, a szczególnie w życiu młodzieży szkolnej?
3. Jaką rolę odgrywają w edukacji i w rozwoju wokalnym ucznia?
4. W czym można dostrzeżać ich pożytek w realizacji treści nauczania?

Zagadnienie wartości osobowych jest nader złożone, głównie przez ich wewnętrzną lokalizację w osobie ludzkiej, uzewnętrzniane bywają jedynie w działaniach. Tendencje osobowościowe odgrywają rolę sprawczą tych wartości.

Człowiek pod wpływem różnych bodźców może podejmować działania prowadzące ku osiągnięciu i ubogacaniu potencjału własnego wartości osobowych. Aktywności te mogą być stymulowane różnymi przyczynami:

- **na skutek konieczności;** uczeń widzi konieczność działań i własnej muzycznej aktywności,
- **na skutek własnej słabości;** podejmuje działania muzyczne pod wpływem własnej natury, skłonności, nawyków, zainteresowań, pasji,
- **na skutek własnej decyzji;** świadomie wybiera cel swoich działań, kieruje się chęcią „mieć” (np. posiadać ładny głos, dobry słuch muzyczny, odpowiedni poziom gry na instrumencie) oraz „być” (np. być członkiem danego zespołu muzycznego, najlepszym w grupie),
- **na skutek presji otoczenia;** podporządkowuje się poleceniom innych, np. rodziców, nauczyciela, środowiska rodzinnego¹¹.

Jak wynika z przytoczonych przykładów, działania muzyczne ucznia zmierzające do nabywania wartości osobowych najczęściej mają różne źródła inspiracji. Rozpoznanie powodów tych działań nie jest łatwe i często nie jest jednoznaczne. Źródłami celów i dążeń ucznia do nabywania nowych wartości mogą

¹¹ Zob. ibidem, s. 72.

być różne sytuacje przypadkowe, okolicznościowe, inspiracje pod wpływem kontaktów ze sztuką, wpływ grupy rówieśniczej, działania samokształceniowe, własne ambicje.

Inną przyczyną utrudniającą rozpoznanie powodów inspiracji ucznia w nabywaniu wartości osobowych jest ich ukryty związek z innymi wartościami. Wartości osobowe mogą łączyć się z nimi, tworząc grupy, łańcuchy wartości. Zaliczamy do nich wartości:

- **kulturowe** – to, co pożyteczne dla zaspokojenia potrzeb artystycznych, estetycznych, światopoglądowych,
- **poznawcze** – to, co daje nową wiedzę, będącą podstawą do tworzenia się umiejętności muzycznych (artystycznych, estetycznych), oraz pozwala rozpoznać to, co użyteczne, dobre i piękne,
- **duchowe** – to, co daje wewnętrzną radość, satysfakcję, poczucie własnej wartości, stany uniesienia, inspiruje do dalszych działań i wysiłków artystycznych,
- **witalne** – to, co warunkuje egzystencję artystyczną i bytową człowieka,
- **użytkowe** – głównie to, co jest dla człowieka użyteczne i służy mu we wszelkich działaniach praktycznych (śpiew, gra na instrumentach, percepcja muzyki, zajęcia muzyczno-ruchowe),
- **wykonawczo-techniczne** (instrumentalne) – to, co jest sposobem realizacji użyteczności artystycznej oraz posiada możliwości transcendencji,
- **społeczne** – to, co skutecznia wspólne działania muzyczne i aktywizuje je, ułatwia bycie razem, służy organizowaniu współżycia, jest pożyteczne, wspomaga realizację celów artystycznych,
- **etyczne** – to, co opiera się na prawdzie, jest zawsze wartością poszukiwaną,
- **moralne** – to, co użyteczne ze względu na harmonijne powiązania dobra osobistego z dobrem innych¹².

OBECNOŚĆ WARTOŚCI OSOBOWYCH W KSZTAŁCENIU MUZYCZNYM UCZNIĄ

Wartości osobowe są obecne w procesach kształcenia muzycznego i współuczestniczą w nabywaniu umiejętności muzycznych ucznia w zakresie wiedzy, emocjonalnego stosunku do muzyki, kształtują cechy charakteru i zdolności. Dlatego też nie mogą być pomijane w pedagogice muzycznej i dydaktyce

¹² Zob. ibidem, s. 128–129.

nauczania muzyki. Niniejsza interpretacja wartości osobowych prezentuje podejście psychopedagogiczne.

Wartości osobowe, jak wcześniej już wykazałam, powstają dzięki funkcjom sfery intelektualnej, emocjonalnej i charakterologicznej. Przez **sferę intelektualną** należy rozumieć wszelkie działanie ucznia w zakresie gromadzenia wiedzy i umiejętności muzycznych przy współdziałaniu aktywności procesów psychicznych. Bazę działań muzycznych ucznia stanowią i określają jego zasoby potencjału zdolności ogólnych i muzycznych. **Przez uzdolnienie muzyczne rozumie się takie połączenie zdolności ogólnych, pozamuzycznych i muzycznych, które umożliwi dziecku skuteczne zajmowanie się działalnością muzyczną**¹³ (patrz schemat 1). Zdolności pozamuzyczne choć bezpośrednio nie są związane z muzykalnością dziecka, to jednak stwarzają warunki do rozwoju jego muzykalności.

Schemat 1. Cechy uzdolnień muzycznych

Źródło: opracowanie własne.

¹³ M. Manturzevska, H. Kotarska, L. Miklaszewski, K. Miklaszewski, *Zdolności, uzdolnienie i talent muzyczny*, [w:] *Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki*, red. M. Manturzevska, H. Kotarska, Warszawa 1990, s. 53–77; A. Jordan-Szymańska, *Percepcja muzyki*, [w:] *Wybrane zagadnienia...*, s. 123–163.

We wszystkich funkcjach sfery umysłowej bierze udział intelekt. **Intelekt** jest pojęciem wieloznacznym, z języka greckiego oznacza spostrzeganie, rozumienie, myśl, umysł, rozum¹⁴. Intelekt człowieka odpowiada za zdolność ogólną poznawania świata i dokonywania wszelkich operacji myślowych. Procesy myślenia aktywizowane są przez funkcje odpowiednich zmysłów. W przypadku muzyki rolę tę odgrywają zmysł słuchu, wzroku, czasem dotyku, a podczas zajęć muzyczno-ruchowych ponadto aktywizuje się zmysł równowagi. Procesy myślenia kierują wszelkimi działaniami muzycznymi ucznia. Intelekt powoduje również, że działania muzyczne ucznia współgrają z jego uczuciami i wolą.

Emocjonalny, w sensie pozytywnym, stosunek do śpiewu wzmagą aktywność procesów psychicznych i rolę zmysłów. Aktywność muzyczna ucznia połączona ze **sferą emocjonalną** może powodować różne odczucia. Może budzić uczucia pozytywne, ale także negatywne czy obojętne. Rolą nauczyciela jest budowanie u wychowanków głównie pozytywnych nastawień wykonawczych do muzyki, wspomaganych chęcią pokonywania wszelkich niechęci poznawczych i wykonawczych. Z negatywnych emocji najczęściej powstają blokady wykonawcze, narastające niechęci i trudności edukacyjne. Sferę emocjonalną ucznia buduje wiele rodzajów emocji. Rodzaj emocji wyzwala odpowiednie nastawienia, a następnie tworzy odpowiednie reakcje ucznia względem przedmiotu działań muzycznych. Emocje ujmowane są jako silne wzruszenie, które może występować w postaci radości, żalu, wstydu, gniewu, strachu.

Trzecim istotnym członem wartości osobowych jest charakter i jego cechy. Przez **sferę charakterologiczną** uzewnętrzniają się w działaniu ucznia jego cechy charakteru. Termin „charakter” oznacza stałą zgodność postępowania jednostki z uznawanymi przez nią zasadami, których źródłem jest jakiś przyjęty przez jednostkę lub grupę system wartości. Zgodność ta opiera się na działaniu pozytywnym, przychylnym sprawie. Może wyrażać się także zachowaniem powściągliwym, wówczas spełnia **funkcję hamującą**, np. w przypadku gdy jednostka ma chęć złamać jakąś obowiązującą w grupie zasadę i waha się, czy podjąć taką decyzję. Uznawany przez jednostkę system wartości pełni funkcję pobudzającą ją do działania¹⁵.

Rozpatrując wartości osobowe w aspekcie pedagogicznym, można zauważyć ich związek z pedagogicznym nurtem personalizmu, który jest ukie-

¹⁴ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1981, s. 110.

¹⁵ Ibidem, s. 40.

runkowany na postrzeganie osoby i jej ważnej roli w świecie istot żyjących. Termin „personalizm” pochodzi od słowa łacińskiego *persona*, co oznacza „osobę”. Nurt ten koncentruje się na szczególnym znaczeniu człowieka, jego pragnień, dążeń i na uznawaniu jego niepodważalnej wartości¹⁶. To osoba dzięki pracy swego intelektu nabywa nowej wiedzy, przyswaja ją, po czym przetwarza w działaniu na kolejne wartości osobowe. Tym samym każdy człowiek może sukcesywnie przekształcać świat, z którym obcuje, w którym wzrasta i żyje.

DONIESIENIA Z BADAŃ WŁASNYCH NAD POMIAREM MOŻLIWOŚCI WOKALNYCH UCZNIÓW EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ

W świetle rozważań teoretycznych we wcześniejszych fragmentach niniejszego tekstu potencjał możliwości głosowych człowieka (dziecka) i posiadane (prezentowane) predyspozycje wokalne można uznać za jego indywidualną wartość osobową. W rozumieniu edukacji szkolnej, dydaktyki nauczania muzyki praca ucznia nad doskonaleniem własnych możliwości wokalnych jest zawsze świadoma, celowa, oparta na aktywności muzycznej. Jest stałą dążnością do zdobywania przez ucznia tego, co w jego odczuciu jest cenne i godne pożądania. Jest więc złożonym procesem introcepcji wartości muzycznych i ubogacaniem wokalnych wartości osobowych. Badania nad potencjałem wokalnym możliwości dzieci znajdują szerokie odniesienie w badaniach zagranicznych¹⁷. W Polsce należą do rzadkości.

W Szkole Podstawowej nr 3 w Jastrzębiu-Zdroju w roku szkolnym 2014/2015 przeprowadzono badania poprzeczne nad głosem dzieci klas I–III w zakresie pomiarów następujących cech uzdolnień wokalnych: skali głosu, poczucia rytmu, intonacji, dykcji, oddechu. Badania te są kontynuacją wieloletnich pomiarów wybranych cech głosu dziecięcego¹⁸. Celem podjętych badań, opartych głównie na naturalnym eksperymencie pedagogicznym, było doskonalenie systemu kształcenia nauczycieli muzyki w zakresie pracy nad

¹⁶ M. Nowak, *Pedagogika personalistyczna*, [w:] *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 1, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Warszawa 2005, s. 235.

¹⁷ M. Obešlová, *Význam hlasové výchovy při nápravě mluvního hlasu*, Hradec Králové 2014.

¹⁸ Zob. J. Uchyła-Zroski, *Symulacja i akceleracja wokalnych możliwości dzieci klas młodszych w procesie dydaktycznym szkoły (organizacja, przebieg i wyniki naturalnego eksperymentu pedagogicznego)*, [w:] *Zagadnienia pedagogiki muzycznej*, red. H. Danel-Bohrzyk, Katowice 1993, s. 32–42.

rozwijaniem możliwości głosowych dzieci w wieku wczesnoszkolnym przez opracowanie i zweryfikowanie nowej metody nauczania, zwanej metodą heurystyczną śpiewu, i poznanie przez studentów jej skuteczności. Poruszony problem badawczy zweryfikować miał słuszność tezy głoszącej, że proces nauczania elementów prawidłowego śpiewu w klasach młodszych musi głównie polegać na przyswajaniu umiejętności i wiadomości tylko przez pobudzenie i rozwijanie twórczej aktywności dziecka. W obrębie tak sprecyzowanego celu i przedmiotu badań ustalono następujące hipotezy: zakłada się, że wielostronne kształcenie muzyczne dziecka, przy jego aktywnym współudziale w procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoły, stymuluje i przyspiesza rozwój jego możliwości głosowych; przypuszcza się, że metoda heurystyczna śpiewu jest najskuteczniejszym sposobem rozwijania elementarnych możliwości (umiejętności) wokalnych. Hipotezy te wynikają z założenia, że prawdopodobnie istnieje związek pomiędzy jakością organizowanego procesu dydaktycznego uczelni a jakością tegoż procesu organizowanego przez nauczycieli muzyki w pracy z dziećmi.

Projekt badawczy dał odpowiedź na następujące pytania problemowe:

1. Czy pod wpływem twórczych ćwiczeń rozśpiewujących skutecznie następuje rozwój głosu dziecięcego?
2. Jaki jest potencjał możliwości głosowych badanych uczniów w zakresie następujących cech: skala, prawidłowy oddech, dykcja, intonacja, poczucie rytmu przed rozpoczęciem badań oraz po ich zakończeniu?

Metodami badań były:

- test umiejętności głosowych w zakresie śpiewu (ambitus skali, intonacja, dykcja), kryterium badania było wykonanie indywidualne piosenki z repertuaru danej klasy, wykonanie piosenki było utrwalane na taśmie magnetofonowej, a następnie poddawane analizie jakościowej i ilościowej;
- test poczucia rytmu M. Stambak;
- pomiar oddechu.

Klasy objęte badaniami zostały dobrane losowo. Lekcje muzyki w zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej prowadził nauczyciel z przygotowaniem muzycznym.

Wyniki uzyskane z badań stanowiły różnicę pomiarów badań wstępnych i końcowych w roku szkolnym 2014/2015. Pomiar możliwości głosowych dzieci obrazował potencjał wartości osobowych badanej populacji. Nauczycielka pracowała twórczymi metodami nauczania śpiewu, tzw. metodą heu-

rystyczną¹⁹. Skuteczność działań dydaktycznych przejawiała się w minimalizowaniu liczby uczniów odstających od normy określonej ministerialnymi wymogami w zakresie cech głosu dziecięcego.

Dzieci osiągające normę programową w zakresie rozpiętości skali głosu²⁰ lokowane były w grupie środkowej C, poniżej normy – DE, a powyżej normy – AB. Poniższe trzy tabele obrazują uzyskane wielkości badanej populacji.

Tab. 1. Wyniki badań uczniów klasy Ia (N = 25)

Kryteria badań	Liczba badanych powyżej normy (AB)	Liczba badanych w normie (C)	Liczba badanych poniżej normy (DE)
skala	8	7	10
oddech	6	15	6
dykcja	6	8	11
intonacja	4	9	12
poczucie rytmu	6	13	6

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 2. Wyniki badań uczniów klasy IIa (N = 22)

Kryteria badań	Liczba badanych powyżej normy (AB)	Liczba badanych w normie (C)	Liczba badanych poniżej normy (DE)
skala	8	7	7
oddech	9	8	5
dykcja	6	11	5
intonacja	5	10	7
poczucie rytmu	9	8	6

Źródło: opracowanie własne.

¹⁹ J. Uchyla-Zroski, *Śpiew jako wartość osobowa dziecka – stałość i zmienność myśli naukowej przełomu XX/XXI wieku*, Katowice 2015.

²⁰ *Program nauczania muzyki dla klas I–III szkoły podstawowej*, Warszawa 1989.

Tab. 3. Wyniki badań uczniów klasy IIIa (N = 25)

Kryteria badań	Liczba badanych powyżej normy (AB)	Liczba badanych w normie (C)	Liczba badanych poniżej normy (DE)
skala	12	7	6
oddech	16	8	1
dykcja	9	10	6
intonacja	9	11	5
poczucie rytmu	6	14	5

Źródło: opracowanie własne.

Uzyskane wyniki uczniów w klasie Ia wskazują, że największą trudność w śpiewie mają dzieci z poprawną intonacją (12 uczniów), odpowiednią skalą głosu (10 uczniów), dykcją (11 uczniów). W normie najwięcej jest dzieci w zakresie poczucia rytmu (13 uczniów) oraz poprawnego oddechu (15 uczniów). Wśród uczniów klasy II należy zauważyć, iż w grupie poniżej normy występują liczby bardzo zbliżone. Można przypuszczać, iż są to te same dzieci, które zarówno w pomiarze skali głosu, jak i w zakresie intonacji uzyskały jednakowy wynik. W normie ułokowało się 11 uczniów w zakresie poprawności dykcji oraz 10 uczniów w zakresie intonacji. W tabeli trzeciej wyniki ułokowane zostały głównie w rubrykach powyżej normy oraz w normie. Mała grupa dzieci pozostaje poniżej normy. Można zauważyć, iż przyrost możliwości głosowych następuje wraz z rozwojem wartości osobowych, głównie w zakresie sfery poznawczej. Świadomy śpiew kieruje procesami słyszenia i rozumienia muzyki.

DONIESIENIA Z BADAŃ STUDENTÓW EDUKACJI MUZYCZNEJ (PILOTAŻ)

Szacunek do działań wokalnych uczniów staje się dla nich wartością wówczas, kiedy również prezentuje go ich nauczyciel muzyki. Szczególna rola w budowaniu tego szacunku przypada uczelniom pedagogiczno-artystycznym, muzycznych, pedagogicznym, kształcącym przyszłą kadrę nauczycielską. Uwrażliwianie studentów na ważność śpiewu wśród innych form kształcenia akademickiego jest zadaniem nieodzownym i ważnym.

Poniżej przedstawione badania studentów edukacji muzycznej w Cieszynie wskazują, iż respondenci działania wokalne postrzegają jako ważne w realizowanym procesie kształcenia akademickiego oraz uważają je za priorytetowe

w ich przyszłej pracy zawodowej. Wybrane odpowiedzi prezentują poniższe doniesienia z badań.

Celem badań kwestionariuszem ankiety studentów edukacji muzycznej Uniwersytetu Śląskiego było uzyskanie odpowiedzi na pytanie: jakie wartości osobowe są najczęściej obecne podczas ich działań wokalnych? Sondaż diagnostyczny przeprowadzono na próbie 70 studentów w roku akademickim 2014/2015, była to próba o doborze losowym.

Analiza jakościowa uzyskanych wyników badań

Zgromadzony materiał badawczy uporządkowano w zakresie trzech głównych pytań problemowych. W poniższym tekście zaprezentowano wybrane odpowiedzi studentów.

Na pytanie pierwsze o cechy charakteru kształtujące u badanych aktywność wokalną respondenci odpowiedzieli, wskazując następujące cechy: *wytrwałość, odwaga, cierpliwość, obowiązkowość, zdyscyplinowanie, systematyczność, zaangażowanie, dążność do celu, chęć samorozwoju, samodoskonalenie, upartość, pracowitość, sumienność, uczciwość, dokładność, systematyczność, regularność w ćwiczeniu, naturalność śpiewu, otwartość, ciekawość poznawcza, charyzmatyczność, kreatywność, otwartość, energiczność, przedsiębiorczość, pomysłowość, aktywność, chęć pracy w grupie, chęć do działania, mobilność, integralność z zespołem, umiłowanie wolności, indywidualność, umiejętność współpracy, odpowiedzialność*. Kategorie odpowiedzi prezentuje przedstawiony niżej wykaz rang.

Na pytanie drugie: jakie cechy emocjonalne kształtują stosunek Pana/Pani do śpiewu, badani odpowiedzieli: *spokój dający poczucie bezpieczeństwa, radość, cieszenie się śpiewem, pasja, konsekwencja w działaniu, smutek, złość, miłość, zachwyty, emocjonalność, emocjonalne podejście do wykonywanego utworu, staram się, aby w każdej wykonywanej przeze mnie muzyce przekazywać także emocje, wrażliwość na muzykę, bunt, determinacja, spontaniczność, uczuciowość, zaangażowanie, uśmiech, pogoda ducha, swoboda, zadowolenie z siebie, zamyślenie do śpiewu, twórcze podejście do życia przez śpiew, skłonność do poszukiwania piękna, empatia, dojrzałość emocjonalna, oryginalność, delikatność, indywidualność wykonawcza, umiejętność oceny i odczuwania własnego stanu fizycznego, świadomość własnych predyspozycji, pokonywanie własnych blokad, poczucie wolności, śpiew pomaga wyładować złe emocje, wewnętrzna chęć ewaluacji, chęć zaimponowania innym*. Kategorie tych odpowiedzi również prezentuje ranko- we ich ujęcie poniżej.

Pytanie trzecie brzmiało: jaka wiedza przedmiotowa oraz umiejętności (zdolności) stanowią podstawę rozwoju wokalnego? Respondenci wskazali: *warunkowanie śpiewu potencjałem zdolności muzycznych, wspomagająca rola procesów psychicznych podczas śpiewu (w śpiewie głównie uczestniczą myślenie, pamięć, wyobraźnia, spostrzeżenia, wrażliwość), skłonność do refleksji, znajomość pojęć muzycznych i notacji, opanowanie utworu muzycznego na pamięć ze zrozumieniem, zarówno wiedza praktyczna, jak i teoretyczna, umiejętność czytania nut, znajomość harmonii, poczucie tonalne i rytmiczne, poprawne operowanie elementami muzyki z zachowaniem cech danej epoki, stylu kompozytorskiego, wiedza o emisji głosu i jego kształceniu oraz rozwoju, znajomość budowy aparatu głosowego, znajomość technik wykonawczych, pomysłowość, wyobraźnia, świadomość wokalna, rozumienie tekstu śpiewanego, świadome korzystanie z aparatu głosowego, higiena śpiewu i mowy, wiedza o muzyce, która rozwija własny potencjał zdolności muzycznych, ćwiczenia dykcji i wymowy, czytanie literatury specjalistycznej, uczestnictwo w warsztatach, zadowolenie z rozwoju, gimnastyka i rozwój fizyczny, umiejętności muzyczne (gra na instrumencie, percepcja muzyki, ruch przy muzyce, taniec).*

Prezentacja wyników z uwzględnieniem rang:

1. Jakie cechy charakteru kształtują u Pani/Pana aktywność wokalną?
 - a) cechy indywidualno-charakterologiczne – II ranga
 - b) cechy ambicjonalne – III ranga
 - c) cechy wspomagające działalność wokalną (muzyczną) – I ranga
 - d) cechy kształtujące zachowania wobec „Innych” – V ranga
 - e) cechy zachowań ewaluacyjnych w działaniach artystycznych – IV ranga
 - f) inne – V ranga

2. Jakie cechy emocjonalne kształtują u Pani/Pana stosunek do śpiewu?
 - a) cechy emocjonalne względem muzyki wokalnej – II ranga
 - b) cechy emocjonalne skierowane na własne wykonawstwo – I ranga
 - c) cechy emocjonalne skierowane na działania zespołowe (grupowe) – III ranga

3. Jaka wiedza przedmiotowa oraz umiejętności u Pani/Pana są podstawą rozwoju wokalnego?
 - a) wiedza przedmiotowo-teoretyczna – I ranga
 - b) wiedza o wykonawstwie muzycznym – II ranga
 - c) świadomość własnych możliwości – III ranga

- d) umiejętności praktyczno-muzyczne w zakresie śpiewu – I ranga
- e) potencjał fizyczny i zdrowotny – IV ranga

Uzyskane wyniki badań sondażu diagnostycznego wskazują na obecność wartości osobowych w kształceniu akademickim studentów z następujących obszarów: stosunek emocjonalny, cechy charakteru, sfera intelektualna (uzdolnienia muzyczne i ogólne). Kryteria odpowiedzi respondentów są zróżnicowane, co obrazują wyniki według rang i zaprezentowane odpowiedzi respondentów.

KONKLUZJA

Umiejętność śpiewu oznacza pewną zdolność posługiwania się instrumentem muzycznym, którą każdy człowiek otrzymał w darze od swej natury. Sprawność ta, stanowiąca element wychowania estetycznego człowieka, powinna być nabywana i doskonalona już od wczesnej młodości. Z dużą rozwagą realizowana edukacja wokalna dziecka może sprawić, że śpiew będzie radością, działaniem ubogaconym o własną twórczość.

Można przypuszczać, że zakorzeniony szacunek do działań muzycznych w młodości zaowocuje w dalszych kontaktach dziecka chęcią do uprawiania sztuki muzycznej. Pielęgnowanie w różnych formach aktywności muzycznej jest znaczącym wkładem Polaków do skarbcza kultury europejskiej i zjednoczonej Europy.

Kształcenie studentów na miarę tendencji europejskich jest koniecznością, od której nie możemy się uchylać, odsuwać, a prezentując własny dorobek naukowy, ubogacamy go. Refleksje te kierują do wszystkich instytucji akademickich, edukacyjnych i wychowawczych. Sztuka i nauka wymagają rzetelności, prawdy, które trzeba wciąż odkrywać, ubogacać i modernizować.

BIBLIOGRAFIA

- Chalaś K., *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki*, t.1: *Godność, wolność, odpowiedzialność, tolerancja*, Kielce 2003.
- Denek K., *Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej*, Toruń 1999.
- Gołaszewska M., *Istota i istnienie wartości. Studium o wartościach estetycznych na tle sytuacji aksjologicznej*, Warszawa 1990.
- Homplewicz J., *Etyka pedagogiczna*, Rzeszów 1996.

- Ingarden R., *O wartościach artystycznych i estetycznych*, [w:] M. Gołaszewska, *Istota i istnienie wartości. Studium o wartościach estetycznych na tle sytuacji aksjologicznej*, Warszawa 1990.
- Kocowski T., *Szkiele z teorii twórczości i motywacji*, Kraków 1991.
- Nowak M., *Pedagogika personalistyczna*, [w:] *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 1, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Warszawa 2005.
- Obešlová M., *Význam hlasové výchovy při nápravě mluvního hlasu*, Hradec Králové 2014.
- Okoń W., *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1981.
- Program nauczania muzyki dla klas I–III szkoły podstawowej*, Warszawa 2014.
- Pytlak A., *Podstawy wychowania muzycznego*, Warszawa 1977.
- Uchyla-Zroski J., *Stymulacja i akceleracja wokalnych możliwości dzieci klas młodszych w procesie dydaktycznym szkoły (organizacja, przebieg i wyniki naturalnego eksperymentu pedagogicznego)*, [w:] *Zagadnienia pedagogiki muzycznej*, red. H. Danel-Bo-brzyk, Katowice 1993.
- Uchyla-Zroski J., *Śpiew jako wartość osobowa dziecka – stałość i zmienność myśli naukowej przelomu XX/XXI wieku*, Katowice 2015.
- Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki*, red. M. Manturzevska, H. Kotarska, Warszawa 1990.
- Żuchelkowska K., *Wartości dzieci kończących edukację przedszkolną*, Bydgoszcz 2012.

ROLA WARTOŚCI OSOBOWYCH W KSZTAŁCENIU GŁOSU ŚPIEWANEGO

Streszczenie: Autorka rozpatruje problematykę wartości i wartościowania na podstawie wybranych teorii mających związek z kształceniem artystycznym. W swych wywodach teoretyczno-badawczych skupia się na ukazaniu roli wartości osobowych w kontekście sfery psychicznej, emocjonalnej i charakterologicznej. Omawia kategoryalny charakter wartości osobowych, ich najważniejsze cechy oraz znaczenie dla rozwoju muzycznego. Końcowa część tekstu zawiera prezentację wyników badań własnych nad głosami dziecięcymi oraz badania preferowanych wartości osobowych studentów edukacji muzycznej.

Słowa kluczowe: aksjologia w edukacji muzycznej, wartości osobowe, głos dziecięcy, edukacja akademicka

THE ROLE OF PERSONAL VALUES IN SHAPING OF THE SUNG VOICE

Summary: The author of the following study considers the issue of values and valuation on the basis of the selected theories related to artistic education. In

her theoretical and investigative disquisitions she focuses on showing the role of personal values in the psychological, emotional and characterological context. Moreover, the author also discusses the categorical nature of personal values, their most important features and importance for musical development. The final part of the text is a presentation of the author's own research findings on children's voices and the study on preferred personal values of students majoring at music education.

Keywords: axiology in music education, personal values, child's voice, academic education